

OSVRT NA NEKE BUGARSKJE KNJIGE O JUGOSLOVENSKO-
-BUGARSKIM ODNOSIMA U DRUGOM SVETSKOM RATU

Na stranicama bugarske štampe, u časopisima, naučnim radovima i zvaničnim istorijskim delima mnogo se govori o tzv. makedonskom pitanju i nekim događajima iz drugoga svetskog rata. Opšta karakteristika svih radova posleratne bugarske historiografije jest ta da se negira makedonska nacija, pre svega, tako što se istorija makedonskog naroda poistovećuje sa istorijom bugarskog naroda, a makedonski jezik tretira se kao dijalekt bugarskog jezika. Nastoji se održati kontinuitet u već poznatoj bugarskoj politici u vezi sa tzv. makedonskim pitanjem. Pri tome se izvrću i falsifikuju istorijske činjenice, što je u oštrom raskoraku sa marksističko-lenjinističkim principima rešavanja nacionalnog pitanja. Posebno poglavlje u bugarskoj historiografiji predstavlja omalovažavanje i potcjenjivanje narodnooslobodilačke borbe naroda i narodnosti Jugoslavije, njene Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda i vojno-političkog rukovodstva Jugoslavije, a glorifikovanje uloge i doprinosa Bugarske narodne armije (BNA) u borbama na tlu Jugoslavije posle 9. septembra 1944. godine.

Prostor ne dozvoljava da se nabroje, a kamoli da se prikažu, ta mnogobrojna dela u bugarskoj historiografiji koja tretiraju navedena pitanja. Zato ćemo se zadržati samo na najvažnijim i nama dostupnim delima, što se mogu uvrstiti u zvanična izdanja, jer ona daju ton i smer ostalim autorima, koji uglavnom prepisuju date ocene i način tretiranja pomenutih događaja.

Navodimo neka od tih dela u kojima je zajednički imenitelj iskrivljavanje i falsifikovanje istorijskih činjenica:

»Otečestvenata vojna na Blgarija 1944—1945«. »Kratka istorija na Blgarija«;
»Istorija na Blgarskata komunističeska partija«; Bugarska akademija nauka:
»Istorijsko-politička informacija o makedonskom pitanju«; Georgi Ginčev:
»Brat za brata«; general-pukovnik Atanas Semerdžiev: »Zaštitnik domovine i socijalizma«; najnovija bugarska Enciklopedija; film »Zora na Dravi«; časopisi: »Izvestija« i »Slavjani«; mnogobrojni članci vojnih autora u vojnom časopisu »Sbornik«, organ Vojno-istorijskog odeljenja pri Ministarstvu narodne odbrane — Sofija itd.

Knjiga: Otečestvenata vojna na Blgarija 1944—1945.

Ministerstvo na narodnata odbrana, Državno voenno izdatelstvo, Sofija

Prvi tom izašao je iz štampe 1961, drugi 1963, a treći 1966. godine. Više ćemo se zadržati na toj trotomnoj knjizi jer je ona, sa knjigama »Kratka istorija na otečestvenata vojna« i drugim zvaničnim publikacijama, osnovna

literatura koja je detaljno razradila događaje i operacije na tlu Jugoslavije posle 9. septembra 1944. godine i dala ocene zbivanjima u drugom svetskom ratu.

Ne upuštajući se u razmatranje netačnih, falsifikovanih i tendencioznih pojedinosti, kojih je tako mnogo da bi za to trebalo dosta prostora, zadržaćemo se samo na nekoliko ključnih pitanja.

Tretiranje makedonskog pitanja. U knjizi se negira makedonska nacija, istorija makedonskog naroda poistovećuje se sa istorijom bugarskog naroda, makedonski jezik tretira se kao dijalekt bugarskog jezika itd.

Da bi se dao kontinuitet određenoj politici o »makedonskom pitanju« od Samuilovog vremena, preko preporoda makedonskog naroda sredinom prošlog veka, zatim Ilindena, pa do današnjih dana, u odeljku,¹ u kome se obrađuje situacija oko izvlačenja bugarske 5. okupacione armije iz Makedonije (to razdoblje obuhvata septembarske dane 1944. godine) tendenciozno se ubacuje u tekst »makedonsko pitanje«, iako taj tekst, ni po vremenu ni po sadržaju, ne odgovara tom periodu. U njemu se razrađuje starija istorija, počev od VIII pa do XX veka, da bi se i time »dokazao« bugarski karakter Makedonije. Pošto su istaknute duboke istorijske veze Makedonije sa Bugarskom, uslovljene, kako jezičnim i etnografskim svojstvima Slovena, koji su naseili današnju Bugarsku i Makedoniju, tako i političkim svojstvima, stvorenim u toku VIII i IX veka, autori knjige kažu da je razvitak kapitalističkih odnosa u Makedoniji i Bugarskoj išao gotovo paralelno, što je dovelo do jednovremenog oformljenja bugarske nacije na teritoriji današnje Bugarske i Makedonije, gde se pojavila bugarska nacionalna buržoazija, koja je prihvatila ideju o samoopredeljenju nacije i političkom oslobođenju. Tako se, prema autorima knjige, u sklopu novih bugarskih odnosa u Makedoniji i Bugarskoj, pojavio jedinstveni bugarski narodnooslobodilački pokret.

Da bi se potkreplila postavka da su Makedonci Bugari, u knjizi se iznose i podaci o sastavu stanovništva u Makedoniji, prema kojima u Makedoniji nema ni jednog Makedonca ni u XIX veku, ni 1912. godine. Prema tim podacima Makedoniju naseljavaju Bugari, Turci, Albanci, Grci i drugi.

U tekstu se dalje govori o političkim ciljevima bugarske buržoazije i buržoazija ostalih balkanskih zemalja u odnosu na Makedoniju u periodu balkanskih ratova i prvoga svetskog rata. Prema autorima, stav BKP je bio »da borba protiv rata i politike buržoazije u odnosu na Makedoniju i Trakiju nije sasvim označavala odricanje Partije od pravednih nacionalnih interesa bugarskog naroda«.

Da li je to naučni metod i marksistički prilaz rešavanju i razradi nacionalnog pitanja? Takvo gledanje nameće pitanje: da li uopšte postoji razlika između shvatanja bugarske buržoazije i BKP, kao marksističke partije, u odnosu na makedonsko nacionalno pitanje? Iz navedenog stava se to ne vidi! Prazno zvuče fraze da je BKP uvek bila verna velikom učenju marksizma-lenjinizma i da je čvrsto sledila princip proleterskog internacionalizma, da se borila protiv svih pojava buržoaskog nacionalizma i velikobugarskog šovinizma, za slobodno opredeljenje naroda, potpunu ravnopravnost i bratske odnose, a da odmah zatim sledi stav da »Borba BKP protiv rata i politike buržoazije u odnosu na Makedoniju i Trakiju nisu sasvim označavali odricanja Partije od pravednih nacionalnih interesa bugarskog naroda«. Ti nacionalni interesi svakako su aspiracije

¹ »Otečestvenata vojna na Blgarija 1944–1945.«, tom I, str. 253–256.

na Makedoniju, zapadnu Trakiju i uopšte na makedonske krajeve gde žive »Bugari«. Takav »marksistički« stav i gledanje BKP potvrđuje se nedvosmisleno i danas, ne samo u odnosu na SRM, već i u Pirinskoj Makedoniji, gde se nastoji denacionalizovati i asimilovati Makedonce.

Kako je oscilirao odnos prema Makedoncima u Bugarskoj najbolje se vidi iz rezultata popisa stanovništva u Bugarskoj. Prema popisu iz 1946. godine, kada je bilo priznato postojanje makedonske nacije, u Pirinskoj Makedoniji (Blagojevgadski okrug) se deklariralo kao Makedonci 70% celokupnog stanovništva. U popisu od 1. decembra 1956. godine (kada su se ponovo poboljšali odnosi, u periodu destalinizacije) u Pirinskoj Makedoniji se deklariralo 63,7% ili 178.862 lica kao Makedonci. Međutim, 1965. godine, bugarska statistika je zabeležila da u čitavoj Bugarskoj, a ne samo u Pirinskoj Makedoniji, ima svega 0,1% Makedonaca, da bi se kasnije taj broj sveo na svega 2.000. Prilikom popisa 1968. godine nije postojala rubrika »Makedonac«, ali se 9.000 najhrabrijih ipak izjasnilo da su Makedonci. U najnovijim demografskim statistikama nema podataka o broju Makedonaca u Bugarskoj, što se vidi i iz izjave predstavnika Bugarske Julija Bahneva — na seminaru UN o unapređenju i zaštiti ljudskih prava manjina, jula 1974. godine u Ohridu — da u njegovoj zemlji »ne postoji makedonska manjina«. To je očigledan pokušaj da se asimilira makedonski narod u Bugarskoj, jer jedna tako velika nacionalna grupacija, kao što su Makedonci u Bugarskoj, nije mogla da nestane u toku 15—18 godina. Tako izgleda »slobodno opredeljenje naroda i ravnopravnost« u Bugarskoj.

Falsifikati se čine i u novijoj istoriji. Potrebno je ukazati i na neke ocene i stavove u istoj knjizi, koji se odnose na politiku KPJ o makedonskom nacionalnom pitanju. Komunističkoj partiji Jugoslavije čak se pripisuje »nacionalistički« stav, iako se ona dosledno borila i izborila kroz vatru revolucije da makedonski narod u zajedničkoj borbi sa jugoslovenskim narodima ostvari svoje vekovne ideale — nacionalnu i socijalnu slobodu i ravnopravnost. Tako se želi svoj nacionalizam prikriti napadom na KPJ.

Citiraćemo neke delove koji nedvosmisleno to potvrđuju. Pošto se konstatuje da je stav BKP o pitanju Makedonije i zapadne Trakije za vreme drugoga svetskog rata bio kao i do rata, autori knjige kažu: »Suprotno internacionalističkom stavu BKP, i u suprotnosti sa marksističko-lenjinističkom teorijom o nacionalnom pitanju, još u samom početku borbe protiv hitlerovske okupacije KPJ je zauzela nacionalistički stav u odnosu na Makedoniju [...] Zali se što je isključen Šatorov iz KPJ [...] nacionalistički stav rukovodstva KPJ o pitanju Makedonije naročito se ispoljio nakon što je Sovjetska armija oslobodila Jugoslaviju, [...] kada je KPJ sprovela srpski uticaj nad makedonskim stanovništvom. Da se od njega tražilo da zaboravi svoju prošlost (misli na »bugarsku« prošlost, primedba B.M.) i da se odrekne svoje istorije, koja je zajednička sa istorijom bugarskog naroda. Da se makedonsko stanovništvo prisiljavalo da se odrekne svog rođenog jezika (misli se na »bugarski« jezik, primedba B.M.) i da govori jednim nepriradnim i jako posrbljenim jezikom, kao i da u Jugoslaviji ima nacionalne neravnopravnosti« itd.

Tako formulisani stavovi, javno publikovani u jednom zvaničnom izdanju, ne mogu a da ne izazovu čuđenje i revolt jugoslovenske javnosti. Nepotrebno ih je komentarisati, jer je ne samo našim narodima i narodnostima, već i svetskoj javnosti, poznato kako je rešeno nacionalno pitanje u Jugoslaviji i koja sva prava uživaju narodi i narodnosti u našoj zemlji, pa i makedonski narod.

Zbog toga citirani stavovi BKP i »nacionalistički« stav KPJ u odnosu na Makedoniju samo otkrivaju žaljenje što je KPJ na marksističko-lenjinističkim principima rešila, ne samo makedonsko, već i nacionalno pitanje svih naroda i narodnosti u Jugoslaviji i što je KPJ svojom doslednom i odlučnom politikom u nacionalnom pitanju omela ostvarenje »velikih ideala za Sanstefanskom Bugarskom«, na kojoj se teži temelji zvanična bugarska politika u izgradnji bugarskog »patriotizma«.

Na strani 257 I toma knjige daje se ocena oružanog ustanka u Makedoniji i kaže: [...] »U 1941. godini, neposredno posle razbijanja Jugoslavije, a naročito kada je hitlerovska Nemačka objavila rat Sovjetskom Savezu, u Makedonije je počela oružana antifašistička borba, koja je bila deo zajedničke borbe bugarskog naroda protiv hitlerizma i monarhofašizma« [...] i dalje [...] »BKP je kod njega (misli se na NOP u Makedoniji, primedba B.M.) imala svoje predstavnike i ispoljavala je veliki uticaj na njegov razvoj« [...]

Iz citiranog stava jasna je koncepcija BKP. Ne pominjući bugarsku okupaciju, jer se ne može okupirati »svoj« narod, NOB Makedonije se, po njoj, odvijao kao deo zajedničke borbe bugarskog naroda — znači jednog naroda. Ta ocena kao deo ilustruje sve one mere i »pomoć«, koje je BKP pružala i sprovodila u Makedoniji. Prostor ne dozvoljava da se citira i iznosi kakvu je »pomoć« pružila Bugarska partija makedonskom rukovodstvu i narodu. Napominjemo samo da je BKP samovoljno sebi pripojila Partijsku organizaciju Makedonije, lansirajući teoriju: »jedna teritorija, jedna partija«, čime je indirektno priznala okupaciju Makedonije kao pripajanje »svojoj majci otadžbini«. Dok je KPJ pozivala narode u zajedničku borbu protiv okupatora, radi izvojevanja slobode i nezavisnosti, dotle BKP poziva na borbu za demokratska i ekonomska prava, za izbornost »mesnih činovnika«, za smenjivanje vlade Filova itd. Prema tome, BKP nije pružila pomoć Makedonskoj partiji u organizovanju i vođenju oružane borbe protiv okupatora, nego je, naprotiv, svojim stavovima ometala i kočila taj proces, čime je nanela veliku štetu makedonskom narodu u 1941. i 1942. godini.

Jugoslovenska vlada i učešće jedinica BNA u borbama na tlu Jugoslavije. U istoj knjizi² bugarski istoričari prebacuju jugoslovenskom rukovodstvu da nije pravovremeno dozvolilo da jedinice BNA učestvuju u borbama na teritoriji Jugoslavije, zbog čega su, navodno, njena dejstva zakasnila više od 10 dana, čime je stvorena mogućnost nemačkoj Grupi armija E da znatne snage izvuču iz Grčke i organizuje odbranu na jugoslovensko-bugarskoj granici, što je imalo posledica na dalji tok operacija. Zbog toga se u knjizi čak kaže da su se stavovi jugoslovenskog rukovodstva potpuno podudarali sa reakcionarnim stavovima i stremljenima Čerčila, koji je težio da osujeti učešće bugarske vojske u ratu. U vezi s tim, na strani 97 navedene knjige stoji: »U trenutku kada su balkanski narodi od Sovjetske armije očekivali oslobođenje, a njihovi najbolji sinovi pojačanim naporima slamali hitlerovske okupatore i fašizam u svojim zemljama, engleski imperijalisti činili su očajničke napore da čvrsto stanu na Balkansko poluostrvo. Činjenice ukazuju da su zalogu za uspeh takve svoje politike videli u licu nacionalističkih snaga u Grčkoj, na čelu sa grčkim kraljem, i u licu Tita u Jugoslaviji.« To su neshvatljivi apsurdni ciljevi da se vlastita neaktivnost u drugom svetskom ratu prebaci na druge, kao da svetska javnost ne zna na kojoj je strani bila Bugarska sve do 9. septembra 1944. godine.

² Isto, str. 195—196.

Međutim, u vezi s tim pitanjem potrebno je podsetiti bugarske istoričare na neke činjenice. Neposredno posle septembarskog ustanka Bugarska se našla gotovo u potpunoj međunarodnoj izolaciji. Sa Velikom Britanijom i Sjedinjenim Američkim Državama bila je u ratnom stanju, a sa susjednim balkanskim državama u vrlo složenim odnosima kao recidivima iz perioda okupacije, kada je Bugarska bila Hitlerov saveznik. Velika Britanija i SAD odbile su da priznaju Bugarsku za saveznika. Vinston Čerčil je 28. septembra 1944. u govoru u Parlamentu rekao da Engleska ne želi Bugare za saveznike i da bugarski narod treba da snosi tešku odgovornost za zločine koje su počinili njegovi fašistički upravljači.

Jedini izlaz za Bugarsku bio je da se što hitnije uključi u antihitlerovsku koaliciju i uđe u rat protiv Nemačke.³ Zato je Georgi Dimitrov 28. septembra 1944. iz Sovjetskog Saveza pisao Centralnom komitetu BRP(k): »Mi treba da znamo da će budućnost naše zemlje zavisi, pre svega, od onog realnog doprinosa koji ćemo sada, kao narod i država, dati u opštim vojnim naporima za što brže razbijanje fašističke Nemačke, za što skoriji završetak rata i uspostavljanje novog, trajnog i pravednog mira.«⁴ U tim naporima Bugarskoj je, pored SSSR-a, pomogla i Jugoslavija, dozvolivši da Bugarska narodna armija učestvuje u završnim operacijama protiv nemačkih snaga na delu teritorije Jugoslavije. Iako nije bilo potpisano primirje saveznika sa Bugarskom,⁵ predstavnici nove Jugoslavije bili su spremni da sa predstavnicima otečestvenofrontovske Bugarske razgovaraju o uzajamnoj saradnji.

Jugoslovensko rukovodstvo, sa predsednikom Nacionalnog komiteta Jugoslavije i sekretarom Centralnog komiteta KPJ i komandantom Vrhovnog štaba NOV i POJ Josipom Brozom Titom na čelu, našlo se sada pred teškim problemom: kako će makedonski i srpski narod primiti bugarske otečestvenofrontovske trupe na jugoslovenskoj teritoriji? Puno tri i po godine taj je narod trpeo najcrnji teror pod bugarskim okupatorom. I kako sad objasniti tom izmučenom narodu da ta vojska, iako je bugarska, nije neprijateljska? Kako objasniti da sada Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije i Bugarska narodna armija imaju zajednički cilj, kao što su imali zajednički cilj jugoslovenski i bugarski partizani? Jugoslovensko rukovodstvo moralo je sa makedonskim i srpskim rukovodstvom dobro razmotriti taj problem i naći rešenje, to više što je bilo kategoričkih mišljenja da će ta saradnja s Bugarima biti od veće štete nego koristi.⁶ No, i pored svih tih teških okolnosti, jugoslovensko rukovodstvo odobrilo je učešće jedinica Bugarske narodne armije protiv nemačkih snaga u završnim operacijama na teritoriji Jugoslavije. Naravno, takvu odluku jugoslovensko rukovodstvo nije donelo zbog toga što narodi Jugoslavije nisu mogli tih poslednjih meseci rata, u sklopu opšteg razvoja vojno-političke situacije na evropskom ratištu, sopstvenim snagama razbiti neprijatelja koji je već bio izgubio rat, a jedinice NOVJ držale gotovo tri četvrtine oslobođene

³ Isto, str. 191, 195, 196; *Rošavelov*: »Operativnitate zadači na blgarskata vojska sled 9. septemvri 1944. godina«, Voenoistoričeski sbornik, Sofija 1946, knj. 58, str. 35.

⁴ »Otečestvenata vojna na Blgarija 1944–1945« (dalje: »Otečestvenata vojna«), tom I, str. 191.

⁵ Primirje između saveznika (Sovjetskog Saveza, Velike Britanije i SAD) i Bugarske potpisano je 28. oktobra 1944. godine (»O novoj Bugarskoj«, Priručnik za političke radnike br. 1/1945. Propagandno odeljenje NOV i POJ – tekst sporazuma str. 72–75).

⁶ »Pregled narodnooslobodilačkog rata u Makedoniji 1941–1944«, Beograd 1950, str. 139.

jugoslovenske teritorije sa već uspostavljenom revolucionarnom narodnom vlasti; takvu odluku jugoslovensko rukovodstvo donelo je zbog toga što je smatralo da otečestvenofrontovskoj Bugarskoj i bugarskom narodu treba omogućiti da se uključe u antihitlerovsku koaliciju, pa makar i na kraju rata. Odlučujući se na taj korak, Komunistička partija Jugoslavije bila je svesna da će morati uložiti velike napore i izvršiti ogroman partijski i politički uticaj da bi srpskom i makedonskom narodu i borcima Narodnooslobodilačke vojske objasnila karakter nove otečestvenofrontovske Bugarske i ulogu njene nove armije. Komunistička partija Jugoslavije uspela je da svojim ogromnim autoritetom ubedi široke narodne i partijske mase da moralnu podršku otečestvenofrontovskoj Bugarskoj treba shvatiti kao izraz internacionalističke solidarnosti i kao gest dobre volje da se među balkanskim državama uspostave dobrosusedski odnosi.

Pri povratku maršala Tita iz Moskve,⁷ na molbu otečestvenofrontovske vlade Bugarske, u Krajevci, u Rumuniji, održan je 5. oktobra 1944. sastanak između predsednika Nacionalnog komiteta Jugoslavije, maršala Tita, i delegata bugarske vlade Otečestvenog fronta sa D. Terpeševim i P. Todorovim na čelu. Maršal Tito je usvojio molbu bugarske delegacije i u ime Nacionalnog komiteta Jugoslavije odobrio učešće jedinica BNA u borbi protiv nemačkih jedinica na delu teritorije Jugoslavije. U znak zahvalnosti, delegati Bugarske izrazili su spremnost da učine »[...] sve za ispravljanje nepravdi koje su narodima Jugoslavije počinili reakcionarni fašistički elementi bugarske vlade i da će se u punoj meri založiti da se normalizuju odnosi između bugarskog naroda i naroda Jugoslavije u duhu pune i bratske solidarnosti«.⁸

Ne samo bugarski delegati u Krajevci, već i Centralni komitet BRP(k) i istaknuti partijski i politički rukovodioci otečestvenofrontovske Bugarske, visoko su cenili taj prijateljski, internacionalistički i velikodušni gest maršala Tita i jugoslovenskog rukovodstva.

U pismu od 2. novembra 1944. godine⁹ Centralni komitet BRP(k) odaje priznanje Josipu Brozu Titu što je stvorio Jugoslovensku narodnooslobodilačku armiju koja je zadavala teške udarce nacifašističkim snagama i dala ogroman doprinos za njihovo uništenje na Balkanu. Jugoslovenski narodi, kažu u pismu članovi Centralnog komiteta BRP(k), prvi su podigli zastavu za odlučnu narodnooslobodilačku borbu protiv hitlerovske Nemačke »i pokazali svim porobljenim i potlačenim narodima put ka slobodi. Na vašem svetlom primeru i naš prevareni i opljačkani narod nadahnjivao se i učio oružanoj partizanskoj borbi protiv Hitlerovih i bugarskih agenata [...]« U pismu se dalje ističe da se bugarski narod oseća krivim pred jugoslovenskim narodima, naročito pred srpskim i makedonskim narodom, što je dozvolio da bugarski fašistički upravljači stvore od Bugarske placdram za nemačke osvajače, a od bugarske vojske Hitlerovog žandarma na Balkanu, izvršioca bezbrojnih nasilja nad jugoslovenskim narodima koji su se borili za slobodu. »Mi vam dugujemo veliku zahvalnost za bratsku pomoć koju su naši prvi partizanski odredi dobili od vas [...]« U pismu se podvlači da je bugarski narod spreman da učini sve kako bi se izbrisali tragovi prošlosti i prokrcio put za neraskidivo prijateljstvo i bratski savez sa jugoslovenskim narodima.

⁷ Pukovnik *Boro Mitrovski*, *Tomo Ristovski* i dr *Venceslav Glišić*: »Bugarska vojska u Jugoslaviji 1941–1945«, *Međunarodna politika*, Beograd 1971, str. 206.

⁸ Isto, str. 206–207.

⁹ »Istorijski arhiv KPJ«, tom VII, dok. 131.

Dobri Terpešev, predsednik bugarske delegacije na zasedanju Antifašističke skupštine narodnog oslobođenja Srbije, održane od 9. do 12. novembra 1944. godine u Beogradu, još jednom je maršalu Titu izrazio zahvalnost vlade Bugarske što je dozvolio bugarskoj vojsci da zajedno sa jugoslovenskom vojskom učestvuje u borbi protiv nemačkih trupa i time omogući bugarskom narodu da »zbríše onaj krvavi žig koji su mu udarili na čelo bugarski fašisti. Mi činimo sve što je moguće da naša vojska zasluži vaše poverenje«. ¹⁰ Takvo priznanje izrazio je i Vasil Kolarov 17. septembra 1944. godine, podnoseći zahtev za učešće Bugarske narodne armije u borbama protiv nemačkih snaga na teritoriju Jugoslavije. ¹¹

Smatramo da te činjenice dovoljno jasno objašnjavaju internacionalistički i marksističko-lenjinistički stav KPJ, ali čini se da bugarski istoričari zaboravljaju navedenu dokumentaciju, ili je pak namerno žele izbeći?

Potcenjivanje jugoslovenskog rukovodstva i NOV Jugoslavije a glorifikovanje uloge i doprinosa jedinica BNA. U knjizi se dogmatski, naučno i neobjektivno ocenjuje NOV Jugoslavije i tretiraju događaji u periodu učešća jedinica BNA u završnim operacijama na delu teritorije Jugoslavije. U njoj se glorifikuje doprinos BNA u drugom svetskom ratu, a potcenjuje NOVJ. Uporno se nastoji »dokazati« teza da su jedinice BNA odlučujući i glavni faktor u oslobođenju Makedonije i jugoistočne Srbije, a da snage NOVJ, navodno, imaju drugostepenu i pomoćnu ulogu, »da izvršavaju neke sporedne zadatke, svojstvene njihovom partizanskom načinu ratovanja«. Verovatno je cilj takvog nenaučnog pisanja da se pred svetskom javnošću prikaže »veliki« doprinos BNA u antihitlerovskoj koaliciji, kako bi se zamaglilo i bacili u zasenak događaji do 9. septembra 1944. godine, do kog datuma se bugarska okupatorska vojska nemilosrdno obračunava sa makedonskim i srpskim narodom na tlu Jugoslavije.

Rukovodstvo NOVJ se tendenciozno dezavuiše, kao da ne postoji. Kada se čita tekst stiče se dojam kao da su Bugari sami na teritoriji Jugoslavije. Operacije planiraju bugarsko i vojno rukovodstvo Crvene armije, kao da je Jugoslavija ničija zemlja u kojoj se može vršljati i čiju sudbinu rešavaju drugi!

Navodimo neke formulacije u knjizi: ¹² »Jugoslovenske partizanske jedinice nisu raspolagale avijacijom, tenkovima, teškom artiljerijom, mehanizovanim jedinicama i drugim sredstvima za vođenje savremene borbe. One nisu bile dovoljno vojnički pripremljene. Zbog svega toga nisu mogle braniti neprekidne frontove i organizovati i izvoditi velike nastupne operacije. Zato su partizanski odredi, čak i kada su bili organizovani u Narodnooslobodilačku vojsku Jugoslavije (NOVJ) sa Vrhovnim štabom, produžili da se pridržavaju taktike partizanskog ratovanja.« Ta formulacija, od reči do reči, može se naći gotovo u svim drugim knjigama, verovatno kao »najubedljivija« za bugarske istoričare da bi dokazali »vrednost« svojih, a da omalovaže naše jedinice. Ili kad kažu: »Glavna oružana snaga, koja je neposredno dovela do oslobođenja južne Srbije i većeg dela Makedonije, bila je Bugarska narodna armija. Bugarski narod je pružio dragocenu pomoć jugoslovenskom stanovništvu i njegovoj armiji i u prehrambenim

¹⁰ List *Politika*, 12. XI 1944. god.

¹¹ Vasil Kolarov: »Protiv hitlerizma i njegovih bugarskih slugu«, Sofija 1947, str. 661-662 (prevod).

¹² »Otečestvenata vojna«, tom II, str. 12-13.

artiklima i drugom materijalu¹³ [...]. Ofanzivna dejstva bugarskih i sovjetskih snaga u Jugoslaviji otvorila su blisku perspektivu za potpuno oslobođenje balkanskih naroda — jugoslovenskog, grčkog, albanskog — od hitlerovskih okupatora. Kao rezultat toga narodnooslobodilačka borba se kod tih naroda, u toku jeseni 1944. godine, razvija neverovatno snažno. Ona je prerasla u jedan zajednički front protiv Hitlerovih porobljivača na Balkanu.«¹⁴ Postoji još niz takvih ili sličnih ocena.

Ako su bugarski istoričari uzeli sebi pravo da daju takve ocene, trebalo bi da znaju neke činjenice o Jugoslaviji i događajima u drugom svetskom ratu. Ili oni ne poznaju neke činjenice, a trebalo bi da ih poznaju kad već daju ocene o jednoj zemlji, ili pak, po svemu sudeći, svesno izbegavaju da ih iznesu. Podsetili bismo bugarske istoričare samo na neke od njih:

Jugoslovenski narodi prvi su povelili oružanu borbu u porobljenoj Evropi i vodili je neprekidno od 1941. do kraja rata; od malih borbenih grupa i partizanskih odreda stvorena je u toku četvorogodišnjeg rata revolucionarna socijalistička armija, prekaljena u bezbroj okršaja i velikih bitaka protiv okupatora i domaćih izdajnika; snage NOVJ su u toku NOR-a vezivale u proseku 25 nemačkih i 22 italijanske divizije (do kapitulacije Italije), velik broj bugarskih, mađarskih i drugih kvislinških jedinica (oko 20 divizija); NOVJ je potkraj septembra 1944. godine imala 14 korpusa (50 divizija) i velik broj partizanskih brigada i odreda i Korpus narodne odbrane — ukupno oko 400.000 boraca. Već potkraj 1944. i na početku 1945. godine Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije — odnosno Jugoslovenska armija — brojala je oko 800.000 boraca; ona je držala gotovo tri četvrtine oslobođene teritorije Jugoslavije; u Jugoslaviji se vodio opštenarodni rat, u kome su učestvovali ne samo operativne jedinice o brojčanoj snazi kojih svedoče navedene cifre, već čitav narod, koji je na razne načine sudelovao u nanošenju udaraca okupatorima i domaćim kvislinzima; u Jugoslaviji je postojala izgrađena narodna vlast, kao i Nacionalni komitet koji je vršio funkciju vlade; borbu naroda Jugoslavije bile su priznale sve progresivne snage sveta, a jugoslovensko ratište tretirano je kao deo savezničkog fronta; narodnooslobodilačka borba u Jugoslaviji, Albaniji i Grčkoj bila je u svom punom usponu, kao rezultat kontinuiranog napora komunističkih partija i naroda tih zemalja, a ne zato što su oktobra 1944. godine stupile na teritoriju Jugoslavije bugarske jedinice i što se Bugarska uklopila u antihitlerovsku koaliciju.¹⁵ Četverogodišnje ratno iskustvo u Jugoslaviji pokazalo je da jednodušnu odlučnost naroda za izvojevanje nacionalne i socijalne slobode ne može slomiti ni mnogo nadmoćniji neprijatelj i po broju i po tehnici i naoružanju. To saznanje ponovo je dobilo potvrdu i u mnogim oslobodilačkim pokretima u svetu i posle drugoga svetskoga rata. O njemu najbolje govori uspešni herojski otpor vijetnamskog, kambodžanskog i drugih naroda protiv nekoliko puta brojnijeg i više puta tehnički bolje opremljenog neprijatelja. Prema tome, neodržive su i nenaučne tvrdnje i ocene bugarskih istoričara o borbenosti, odnosno »nespremnosti«, jedinica NOVJ, jer je te ocene oborila praksa, a i danas u savremenim zbivanjima se to isto potvrđuje.

Uz to, pre stvaranja BNA u Bugarskoj je, prema podacima bugarske istoriografije, bilo 11 partizanskih brigada i 37 odreda i udarnih grupa koje su dejstvo-

¹³ Isto, tom I, str. 344.

¹⁴ Isto, str. 345.

¹⁵ »Beogradska operacija«, Beograd 1964, str. 76–81.

vale u gradovima. Ukupno brojno stanje iznosilo je na početku septembra 1944. godine oko 20.000 partizana i 10.000 pripadnika udarnih grupa po gradovima.¹⁶ To je bilo jezgro za izgradnju BNA, koja je prema bugarskim podacima brojala oko 450.000 ljudi. Te cifre jasno pokazuju da je ogromnu većinu BNA sačinjavalo ljudstvo bivše carske armije i da su partizani naprosto nestali u toj armiji.

U vreme stvaranja BNA imala je uticaja i propaganda o nepobedivosti Nemačke koja se i dalje širila, a u nekim sredinama nije shvaćena suština promena nastalih ustankom od 9. septembra; i parola buržoaske reakcije: »Za hleb, mir i slobodu« imala je odjeka u nekim vojnim jedinicama, te su dezertiranje i odbijanje odlaska na front postale učestale pojave među pripadnicima bivše carske vojske — sada uključenim u Bugarsku narodnu armiju. Sve je to imalo odraza na moral jedinica Bugarske narodne armije, koja je tek prolazila kroz fazu organizovanja.¹⁷

Posebno težak problem za organizovanje Bugarske narodne armije predstavljao je starešinski kadar. Provereni partizanski kadrovi pretežno su vršili partijske i političke dužnosti u jedinicama, ali su i ti kadrovi bili i malobrojni i bez vojnog obrazovanja. Zbog toga je u otečestvenofrontovskoj armiji zadržan velik broj starešinskog kadra carske vojske koji je zauzeo čak i najviše komandne dužnosti — glavnokomandujući Bugarske narodne armije, komandanti nekih armija, divizija i nižih jedinica. Za glavnokomandujućeg Bugarske narodne armije postavljen je general Ivan Marinov, dotadašnji komandant 15. okupacione divizije čije je sedište bilo u Bitolju, inače u vladi Muravieva general Marinov bio je na dužnosti vojnog ministra bugarske fašističke armije.¹⁸

Takav starešinski kadar trebalo je prvo prevaspitati. Neposredno posle septembarskih događaja, a i dugo posle njih, ti se ljudi nisu mogli lako politički preorijentisati. Bilo je dosta starih oficira koji nisu hteli, niti su mogli, da shvate i usvoje promene i novu ulogu i zadatke armije. Bilo je oficira koji su samo prividno usvojili platformu Otečestvenog fronta, a praktično su sabotirali borbu protiv Nemaca. Proces prevaspitavanja i čišćenja armije od oficira neprijateljski nastrojanih prema novom poretku u Bugarskoj tek je bio započeo i trajao je nekoliko godina; brže sređivanje stanja i odnosa ometali su i reakcionarni krugovi koji su još bili jaki i odupirali se politici i naporima Komunističke partije Bugarske.¹⁹

U to vreme, partijske organizacije u Bugarskoj narodnoj armiji nisu bile organizovane, pored ostalog, i zbog toga što je opozicija u otečestvenofrontovskoj vladi bila toliko jaka da rukovodeća uloga Komunističke partije Bugarske nije bila priznata u državnoj upravi sve do II kongresa Otečestvenog fronta, u aprilu 1948. godine. Partijske organizacije u jedinicama Bugarske narodne ar-

¹⁶ »Kratka istorija na otečestvenata vojna«, (dalje: »Kratka istorija«), Sofija 1958, str. 57 i 76–79.

¹⁷ »Otečestvenata vojna«, tom I, str. 336–340; *Rošavelov*, navedeni članak, str. 32.

¹⁸ Ta divizija je za vrijeme čitavog narodooslobodilačkog rata vrlo aktivno učestvovala u borbama protiv jedinica NOV u Makedoniji i izvršila mnogobrojne zločine nad stanovništvom. Pri obrazovanju kabineta Muravieva, general Marinov bio je na dužnosti ministra bugarske fašističke vojske (»Otečestvenata vojna«, tom I, str. 213–214, 340; Dimo Kazasov: »Burni godini 1918–1944«, Sofija 1949, str. 762).

¹⁹ »Kratka istorija«, str. 79–80; K. *Kukov*: »Zarakovodnata rolja na Blgarskata komunističeska partija v Narodnata armija prez 1944–1947«, Voenohistoričeski sbornik, br. 1, Sofija 1962, str. 7–9.

mije formirane su tek 1949. godine a do tog su vremena partijski komiteti raznim formama delovanja nezvanično rukovodili radom komunista u armiji.²⁰

Ocenu o ulozi i zadacima bugarske otečestvenofrontovske vojske i komandnog kadra dao je Georgi Dimitrov u svom govoru oficirima i pitomcima Vojne akademije održanom 17. februara 1946. godine. Dimitrov je podvukao da su stari monarhofašistički oficiri živeli sa drugim idejama, shvatanjima i pojmovima koje su kultivisali monarh i fašistički režim; te ljude nije tako lako politički preorijentisati niti ih učiniti sposobnim da usvoje sve ono što novo vreme nosi. »Mi se nalazimo, — rekao je Dimitrov — u teškoj, u izvesnoj meri i bolesnoj, procesu preporoda, preobražaju naše stare vojske, kojom su komandovali fašisti i tuđi agenti, u narodnu vojsku sa novim idejama, novim idealima. Ovaj proces otpočeo je 9. septembra i sa uspehom se nastavlja, ali još nije konačno završen[...].²¹« Takvu ocenu Dimitrov je dao u februaru 1946. godine, a kakvo je tek bilo stanje neposredno posle devetoseptembarskog ustanka?

Navedene činjenice jasno govore kakva je vrednost bila jedne, a kakva druge armije, i šta je mogla dati i doprineti jedna, a šta druga armija. Smatramo da tome nisu potrebni nikakvi komentari.

Nešto o operacijama na tlu Jugoslavije. Pošto su u jugoslovenskoj historiografiji obrađena zajednička dejstva i date ocene o mestu, ulozi i doprinosu jedinica BNA, nemoguće je upuštati se ovde u sve pojedinosti, koje bugarski istoričari u ovoj, pa i u drugim knjigama, prikazuju nenaučno, netačno i neobjektivno, zanemarujući, ili namerno izbegavajući, obradu nekih događaja.

Zajednička dejstva NOVJ i BNA počela su u oktobru 1944. godine, kada su u Srbiji, Makedoniji, na Kosovu i Metohiji, u Crnoj Gori, na otocima i Jadranskoj obali, već bile počele završne operacije NOVJ za konačno oslobođenje zemlje. Prema tome, jedinice BNA su se samo uključile u te operacije, dobivši odgovarajuće zadatke, utanačene od jugoslovenskih i bugarskih štabova na zajedničkim sastancima. Bez obzira na to što su jedinice BNA u operativnom pogledu bile potčinjene Trećem ukrajinskom frontu, one su dobile određene zadatke od Vrhovnog štaba NOV i POJ, jer su se operacije na teritoriji Jugoslavije odvijale prema planu Vrhovnog štaba NOV i POJ. Detaljnije preciziranje zajedničkih operacija i zadataka utanačivano je na zajedničkim sastancima: plan operacije na niškom pravcu utanačen je između štaba 13. korpusa NOVJ i predstavnika štaba Trećeg ukrajinskog fronta za bugarske jedinice; komandant i komesar Glavnog štaba Makedonije imali su dva sastanka sa bugarskim vojnim rukovodstvom, a jedan sastanak u štabu Trećeg ukrajinskog fronta o zajedničkim dejstvima na krivorečkom, bregalničkom i strumičkom pravcu; za dejstva u dolini Drave i Mure sa predstavnicima 3. armije JNA²² itd.

Kao što se vidi, operacije su bile jedinstvene i predstavljale su celinu, pa ih tako treba i obrađivati. Međutim, autori knjige, kad govore o tim operacijama, samo uzgred pomenu neke jedinice NOVJ, i to kao snage koje samo »sadejstvuju« sa jedinicama BNA, ili ih, pošto su izvršavale neke »sporedne« zadatke, uopšte i ne pominju.

²⁰ K. Kukov, navedeni članak, str. 12–13.

²¹ Georgi Dimitrov: »Dela«, 1947, sv. III, str. 206–211.

²² »Oslobodilački rat naroda Jugoslavije«, knj. 2, str. 356–357; Mihajlo Apostolski: »Završne operacije za oslobođenje Makedonije«, Beograd 1953, str. 238–239.

Ne bismo se upuštali u analizu netačnog, neobjektivnog, tendencioznog, izmišljenog i potcenjivačkog pisanja u toj knjizi i u drugim delima, jer su falsifikati tako brojni da bi nas to daleko odvelo. Napomenuli bismo samo to da se način tretiranja događaja iz tog perioda temelji na već iznetoj smišljenoj orijentaciji potcenjivanja NOVJ, kako bi se na račun toga uvećao doprinos BNA u anti-hitlerovskoj koaliciji u drugom svetskom ratu i »dokazala odlučujuća« uloga jedinica BNA u oslobođenju jugoistočne Srbije, istočne Makedonije i krajeva u dolini Drave i Mure.

Te operacije je jugoslavenska historiografija obradila i ocenila odgovarajući doprinos jedinica BNA, koji su one mogle realno dati, s obzirom na vreme kada je BNA formirana, njen kadrovski sastav i nasleđena opterećenja iz perioda do 9. septembra 1944. godine.

Opšta karakteristika tog potcenjivanja jest ta, što se jedinicama NOVJ u tim knjigama daju zadaci »koji su odgovarali njihovoj borbenoj spremnosti«: obezbeđenje komunikacija i bokova bugarskim snagama, izviđanje neprijatelja, organizovanje narodne vlasti u selima, koja su bila napuštena od okupatora, ili oslobođena od bugarskih jedinica i tome slično, samo nigde se ne pominju operativni zadaci za jedinice NOVJ.²³

U težnji da se »dokaže« teza o odlučujućoj ulozi BNA u tim operacijama, namerno se ne prezentira čitaocu plan Vrhovnog štaba NOV i POJ o zadacima snaga NOVJ za oslobođenje zemlje, bez koga se ne može sagledati opšta situacija na jugoslovenskom ratištu, pa ni angažiranost jedinica NOVJ na čitavoj teritoriji Jugoslavije. Ako bi se taj plan izneo, automatski bi bila oborena teza o »odlučujućoj« ulozi jedinica BNA, jer bi čitaocu bilo jasno ko oslobađa Jugoslaviju.²⁴

U knjizi se ističe da su bugarske snage izbijanjem u dolinu Vardara presekle odstupnicu nemačkim snagama Grupe armija »E« koje su se povlačile iz Grčke. Međutim, istorijska istina je drukčija. Kada su jedinice NOVJ oslobodile Veles i Skopje i izbile na Vardar, Makedonija je bila oslobođena i tamo nije bilo više ni jednog nemačkog vojnika, te se prema tome nije imalo kome presecati odstupnicu. Isti je slučaj i sa presecanjem odstupnice nemačkim snagama na Kosovu i Metohiji i u dolini Ibra.

Uz to, da bi uvećali svoj doprinos i istakli svoju »odlučujuću« ulogu, autori knjige pripisuju samo bugarskim jedinicama oslobođenje gradova i mesta koja su oslobođena zajedno sa jedinicama NOVJ, pa čak i mesta koja su oslobodile same jedinice NOVJ. Takav je slučaj sa oslobođenjem: Niša, Leskovca, Vlasotinaca, Skopja, Kumanova, Velesa, Strumice, Kočana, Valandova, Udova, nekih mesta u Podravini i u dolini Mure, a da i ne govorimo o mnogim selima, koja su Bugari »oslobodili«.²⁵

Tretman okupacionih snaga u Srbiji i Makedoniji 1941—1944. i o radu BRP(k) u carskoj armiji. Polazeći od stavova Bugarske radničke partije (komunista) — BRP(k) — o makedonskom nacionalnom pitanju i aspiracijama na Makedoniju, u knjizi se Makedonija ne tretira kao okupaciono područje. O tome pitanju kaže se: [...] »Posle raspada Jugoslavije 1941. godine, carskoj armiji je naređeno da okupira deo Srbije.«²⁶ Dalje se govori o bugarskom 1. okupacionom

²³ »Otečestvenata vojna«, tom II, str. 57, 72, 86, 94, 107, 109.

²⁴ Isto, str. 316—321.

²⁵ Isto, str. 72—112, 134—195, 199—247.

²⁶ Isto, str. 241.

korpusu u Srbiji, a nema ni reči da je bugarska 5. armija okupirala Makedoniju, a 2. okupacioni korpus zapadnu Trakiju. Iz takvog stava drugi se zaključak ne može izvući osim da BRP(k) teritoriju Makedonije smatra svojom teritorijom i da prema tome ne postoji okupacija Makedonije.

U knjizi se mnogo govori o radu Bugarske komunističke partije u carskoj armiji na njenom »razjedanju« i »revolucionisanju masa«, čime se želi prikazati da je ta armija »Narodna armija«, navodno zato što je Partija imala takvu kontrolu i uticaj u njoj da su jedinice, vojnici, pa i starešine počeli otkazivati poslušnost fašističkom rukovodstvu. Iznose se primeri kako se velik broj vojnika i izvestan broj oficira, pretežno rezervnih, počeo formalno odnositi prema naređenjima fašističkog komandovanja, odbijajući čak, u pojedinim slučajevima, njihovo izvršenje, zatim se iznose primeri da pripadnici jedinica »nisu hteli da pucaju na partizane«, da su »okretali glavu« kad bi primetili partizane, praveći se da ih ne vide, ili da su samo pucali u vazduh itd. Težnja je da se »dokaže« kako su partijskim radom stvoreni uslovi da se ta armija, posle 9. septembra 1944. godine, brzo preobrazi u revolucionarnu armiju, koja je odmah mogla stupiti u akciju protiv Nemaca.²⁷ Međutim, bugarska okupatorska armija je do poslednjeg dana ostala verni saveznik hitlerovske Nemačke i vrlo okrutno se obračunavala sa narodom i pripadnicima NOP-a. Na poziv otečestvenofrontovske vlade, posle 9. septembra 1944. godine, da stupi u borbu protiv Nemaca ta armija nije to učinila, nego se raspala i razoružana od slabijih nemačkih snaga i jedinica NOVJ povukla se u Bugarsku.

U sva tri toma knjige nigde se ne govori o zločinima, koje je ta armija počinila za vreme okupacije u Srbiji i Makedoniji. Iznose se primeri prelaska nekih bugarskih jedinica i pojedinaca na stranu jugoslovenskih partizana. Bilo je nekih uspeha u tom pogledu, ali se na osnovu toga ne može davati opšta ocena o karakteru te okupacione armije, koja je bila oruđe u rukama bugarskog carskog rukovodstva. Ta armija je sve do 9. septembra 1944. godine ostala verni saveznik hitlerovske Nemačke i do kraja činila nevidene zločine i zlodela na jugoslovenskoj okupiranoj teritoriji.

Komunistička partija Jugoslavije od samog početka rata zauzela je stav da treba delovati na vojnike bugarske okupatorske vojske, tumačeći im besperspektivnost i neopravdanost rata u kome učestvuju na strani fašističkih porobljivača, tumačiti im razloge i ciljeve narodnooslobodilačke borbe protiv okupatora, pridobijati ih za zajedničku borbu protiv agresora.²⁸ Pretpostavljalo se da će dezertera iz bugarske okupatorske vojske biti znatno više i da će oni stvarati oružane partizanske odrede, koji će se prebacivati u Bugarsku i uključivati u oslobodilački pokret bugarskog naroda. Svaki bugarski vojnik, spreman da se bori protiv fašizma, prihvaćen je u redove Narodnooslobodilačke vojske.

Iako je KPJ u toku rata pridavala značaj političkom radu sa bugarskim vojnicima, nije živela u iluzijama da su to put i metod za raspadanje bugarske okupatorske vojske. Bugarska okupatorska vojska, a to znači i bugarska fašistička država, mogle su biti srušene samo organizovanom oružanom i političkom borbom.²⁹ Proces »razjedanja« bugarske vojske iznutra, ta osnovna koncepcija

²⁷ Isto, tom I, str. 62–72, 95, 121–122, 241–242.

²⁸ »Bugarska vojska u Jugoslaviji 1941–1945«, str. 159–162.

²⁹ Isto, str. 162–163.

BRP(k) u radu sa vojnicima, nije imao uticaja na ponašanje bugarskih trupa u Jugoslaviji. Bugarska fašistička vojska, uprkos pretrpljenim vojnim udarcima kojima je za sve vreme bila izložena, održala je svoju organizacijsko-formacijsku celinu do same kapitulacije Bugarske. To je bilo moguće zbog toga što su do kraja rata, iako oslabljeni, ostali nenarušeni stabilnost i celina bugarske državne organizacije, kompaktnost njene vlasti i društveno-ekonomskog sistema pa, dosledno tome, i kompaktnost bugarske vojne sile.³⁰

Ni delovanje BRP(k) u bugarskoj armiji nije dalo velike rezultate, mada se ambiciozno očekivalo da će se vojska »preobratiti« u snagu ustanka. Iako je na tom zadatku u bugarskoj armiji otkriven izvestan broj ilegalnih grupa, uloga armije kao čuvara buržoaskog poretka u Bugarskoj, i kao okupatora i sile za gušenje ustanka u okupiranim područjima Jugoslavije i Grčke, nije se promenila sve do kapitulacije fašističke Bugarske. Faktički, i u samoj Bugarskoj vojska je bila sila za gušenje antifašističke borbe bugarskog naroda. Pa i pored te činjenice, progresivne snage u Bugarskoj isuviše dugo su gajile iluzije da ta i takva vojska treba da bude jedna od osnovnih snaga za izvođenje revolucije u Bugarskoj. A vojska, kao što je rečeno, niti je »razjedena«, niti je promenila svoj karakter i svoju ulogu. Samo su retki pojedinci ispadali iz njenih redova, dezertirali ili se posle zarobljavanja priključivali partizanima.³¹

Kad je reč o formiranju bugarskih partizanskih jedinica na teritoriji Jugoslavije želi se prikazati da su one organizovane bez ikakvog uticaja, rada i angažovanosti KPJ i njenih rukovodstava. Autori knjige, kada govore o formiranju bugarskog partizanskog bataljona »Hristo Botev« na teritoriji Treće operativne zone Makedonije u Tikvešu, tendenciozno prećutkuju i ništa ne govore o povezivanju i kontaktima partijskog rukovodstva Trećeg oblasnog komiteta KPM sa komandirima bugarskog graničnog pododseka potporučnikom Dičom Petrovim, pri čemu je dogovoren termin o napadu naših jedinica na granični pododsek i prelazak bugarske jedinice na stranu NOVJ. Prećutkuje se, kako je formiran taj bataljon i da je sve do prebacivanja u Crnu Travu bio pod komandom Glavnog štaba Makedonije. Autori se valjda »stide« da pomenu makedonske jedinice i partizane sa kojima se zajednički borio taj bataljon. Taj bataljon je formirao u Meglenu (Egejska Makedonija) Glavni štab Makedonije. Sličan je slučaj i sa 1. i 2. sofijskom brigadom i brigadom »Georgi Dimitrov«, koje su formirane na jugoslovenskoj teritoriji.³²

Knjiga: Kratka istorija na otečestvenata vojna

Državno voenno izdatelstvo, Sofija 1958. god.

Autori: general-pukovnik Št. Atanasov, pukovnik L. Danailov, pukovnik M. Aleksiev, P. Hadžiivanov, B. Čolpanov.

I u toj knjizi, kao i u ostalim istorijskim delima, mnogi se događaji u odnosu na Jugoslaviju, a posebno na Makedoniju, nenaučno i neobjektivno prikazuju. Treba napomenuti da se mnoge ocene i interpretacije događaja, s obzirom da je ta knjiga objavljena 1958. godine, mogu naći gotovo u svim istorijskim delima

³⁰ Isto, str. 163–165.

³¹ Isto, str. 166–170.

³² Isto, str. 177–185.

koja su štampana kasnije. Formulacije su gotovo iste i preuzete su iz te knjige, što dokazuje da su to zvanični stavovi.

Ukazujemo samo na neke najkarakterističnije interpretacije:

O *okupaciji Makedonije* postoji samo kratka formulacija. Autori se ne upuštaju u objašnjavanje šta je značila ta okupacija za makedonski narod nad kojim se pokušala izvršiti denacionalizacija i asimilacija. Nema ni reči o zločinima koje je okupator počinio na okupiranom području da bi ugušio i likvidirao NOP. Umesto toga, autori posveduju mnogo prostora radu BRP(k) u toj okupacionoj armiji na njenom »razjedanju«, okupljanju i prevaspitavanju njenog sastava i postignutim uspesima u tome, na način kako je to izneto u knjizi *Otečestvenata vojna na Blgarija*.³³

Formiranje bugarskih partizanskih jedinica na teritoriji Jugoslavije tretira se isto kao u knjizi *Otečestvenata vojna na Blgarija*: ne pominju se delovanje i kontakti rukovodstva KPJ sa bugarskim komunistima radi organizovanja partizanskih jedinica na teritoriji Jugoslavije,³⁴ za 1. i 2. sofijsku brigadu i druge bugarske jedinice izbegava se reći da su formirane na našoj teritoriji, ne pominje se Crna Trava koja je bila baza za neke bugarske partizanske jedinice i štabove, gde su izvesno vreme boravili neki članovi Glavnog štaba Bugarske i članovi Centralnog komiteta BRP(k); ne govori se o saradnji i zajedničkim dejstvima sa jedinicama NOVJ itd.³⁵

O *razoružavanju jedinica 5. okupacione armije* kaže se da se ona 9. septembra 1944. godine pobunila i prešla na stranu Otečestvenog fronta. Da su jedinice sa oružjem u ruci probijale sebi put za Bugarsku, da su vodile žestoke borbe i pružale žilav otpor Nemcima.³⁶ Međutim, istina je drukčija. Iako je bugarska otečestvenofrontovska vlada uputila poziv toj armiji da stupi u borbu protiv Nemaca, ona nije to učinila, jer njeni pripadnici nisu bili politički, moralno i psihički pripremljeni da okrenu oružje protiv dojučerašnjeg saveznika, pogotovu to nisu želeli učiniti starešine koji su ostali verni Nemcima. Poznat je stav Komande bugarske 5. okupacione armije, koja pregovara sa Nemcima u Skopju i proglašava bugarsku objavu rata Nemačkoj »simboličnom«. Prema tome, bugarske okupatorske jedinice u Srbiji i Makedoniji, niti su vodile žestoke borbe, niti su pružale žilav otpor Nemcima, već su bile razoružane od njihovih i naših jedinica.

Smatramo da su u toj knjizi realnije ocenjeni, mada ne i potpuno objektivno, uspesi i rezultati jedinica NOVJ u toku 1941—1944. godine; kakvu su ulogu odigrale jedinice NOVJ na međunarodnom planu;³⁷ ukratko je rečeno šta je za Bugarsku značio postignuti sporazum u Krajevici;³⁸ kritičnije je ocenjen starešinski kadar carske armije, koji je prihvaćen i raspoređen u jedinice BNA; iznose se njegove slabosti u moralno-političkom pogledu, neprijateljski odnos izvesnog broja oficira prema novom društvenom poretku³⁹ itd.

I u toj knjizi, pri planiranju operacija na delu teritorije Jugoslavije, nigde se ne pominju jedinice NOVJ, kao da ne postoje.

³³ »Kratka istorija«, str. 23, 31, 41.

³⁴ Isto, str. 41.

³⁵ Isto, str. 47—50, 54.

³⁶ Isto, str. 84—86.

³⁷ Isto, str. 69.

³⁸ Isto, str. 72—76.

³⁹ Isto, str. 79—81.

Pri obradi operacija za oslobođenje Niša ima niz neobjektivnih i falsifikovanih konstatacija koje su neodržive: oslobođenje Vlasotinaca i Leskovca pripisuje se bugarskim jedinicama; u borbama za oslobođenje Niša jedinice NOVJ se ne pominju, one su za bugarske istoričare »jugoslovenski patrioti« koji sadejstvuju sa njihovim jedinicama.⁴⁰

Isti je slučaj i za operacije u Makedoniji: ne pominju se dogovoreni planovi za zajednička dejstva; u skicama nema makedonskih jedinica; neistinito se prikazuje oslobođenje: Kumanova, Velesa, Skopja, Berova, Kočana, Strumice, Radovišta, Valandova, Udova.⁴¹

U istom duhu, kao što je izneto i u prikazanoj knjizi pod brojem 1, glorifikuju se uspesi jedinica BNA, a potcenjuju jedinice NOVJ — i u periodu oktobar—novembar 1944, i u operacijama 1945. godine u dolini Drave i Mure.

Govori se o materijalnoj pomoći, koju je dao bugarski narod jugoslovenskim narodima u hrani i materijalu, a nema ni reči da se Jugoslavija odrekla reparacija od 25 miliona dolara, koje je Bugarska trebalo da isplati na ime materijalne štete iz perioda okupacije.⁴²

U knjizi ima još dosta neobjektivnih i nenaučnih pristupa, ocena, obrada i interpretacija, kao u knjizi »Otečestvenata vojna na Blgarija«, pa se u njih nećemo upuštati.

Brošura: Istorijsko-politička informacija o makedonskom pitanju

Objavljena novembra 1968. godine. Izdanje Instituta za istoriju Bugarske akademije nauka.

Ta brošura predstavlja kondenzovani izraz bugarske politike prema makedonskom pitanju. U njoj su javno formulisani stavovi o nepostojanju makedonske nacije, o tome da su Makedonci Bugari i da su makedonski jezik i kultura bugarski.

Brošura je došla kao kruna stavova Bugarske. U periodu novembar 1967 — novembar 1968. godine, kada je ova brošura izašla, u NR Bugarskoj je objavljeno više od 200 antimakedonskih napisa od kojih: 20 o Sanstefanskoj Bugarskoj, 20 o Ilindenskom ustanku, 25 o gradovima i selima u SR Makedoniji koje su oslobodile jedinice BNA, 10 o Gocetu Delčevu, naravno kao »Bugarinu«, 5 o Janetu Sandanskom, isto tako kao »Bugarinu« itd.⁴³

U njoj su izneti politički stavovi najodgovornijih bugarskih rukovodilaca o makedonskom pitanju. U početku je brošura bila materijal za »internu« upotrebu i za »naučno« osvetljavanje. Međutim, već u decembru 1968. godine bila je rasturana u sve frontovske, omladinske i druge organizacije, škole i druge institucije, da bi u februaru 1969. bila objavljena u celini u »Pirinskom delu« u Blagoevgradu (Pirinska Makedonija), a ilegalno je bila ubačena u Jugoslaviju.⁴⁴

⁴⁰ Isto, str. 83–84, 105, 116–117, 120–121, 196.

⁴¹ Isto, str. 128, 133, 138–146, 149, 154–155, 158–161, 165, 167–175; »Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941–1945«, Beograd 1963, knj. 2, str. 360–364, 367–368.

⁴² »Kratka istorija«, str. 197–198.

⁴³ Jugoslovensko-bugarski odnosi, Biblioteka na Sobrańietu na socijalistička republika Makedonija, Skopje, mart 1969. godine, str. 116–117.

⁴⁴ Isto, str. 117–118.

Sadržaj brošure može se podeliti, uglavnom, na dva dela. U prvom delu iznose se velikobugarski stavovi o makedonskom pitanju, a u drugom delu se daje detaljan istorijski pregled i prezentiraju poznati bugarski stavovi od XVIII do XX veka.

U prvom delu, uz ostalo, tvrdi se da je danas dve trećine stanovništva Vardarske Makedonije bugarskog porekla. U vezi s tim ima i ovakvih formulacija: da su jugoslovenski stavovi »nacionalistički i antibugarski«, da se »u Makedoniji i Jugoslaviji sprovodi denacionalizatorska politika«, da »su vršene represalije i druga nasilja prema istaknutim rukovodiocima i ličnostima koji se osećaju kao Bugari« i da se ulažu »napori za nasilno formiranje nove makedonske nacije i za stvaranje makedonskog maternjeg jezika« itd.

U drugom delu brošure daje se prilično detaljan pregled događaja od dolaska Slovena na Balkan pa sve do današnjih dana. U tome delu privrva se istorijska i kulturna prošlost makedonskog naroda; veliča se Sanstefanski ugovor; najcrnje se prikazuje Berlinski dogovor koji je srušio bugarsku fikciju o »Velikoj Bugarskoj«; opravdava se učešće Bugarske u »oslobodenju Makedonije« u balkanskim ratovima i u oba svetska rata; prećutkuje se borba makedonskog naroda protiv fašističkih okupatora, u tom sklopu i protiv bugarskog okupatora; opravdava se okupacija Makedonije 1941—1944. godine. Zatim se govori o stavovima KPJ o makedonskom pitanju i iznosi da je Peta zemaljska konferencija KPJ — 1940. godine — napustila pravilan marksistički stav o makedonskom pitanju i prihvatila teze srpske buržoazije i ideologije o posebnoj makedonskoj naciji, »nadovezavši se na teoriju srpskog geografa i etnografa Jovana Cvijića«. Međutim, ovde treba napomenuti da Jovan Cvijić nije tretirao Makedonce kao posebnu naciju. Pisao je da su Makedonci »Flotantna masa i da od zavisnosti političkih događaja mogu biti pretopljeni u Srbe, Bugare, Grke itd.« S druge strane, treba istaći da stav KPJ o makedonskom pitanju nije proizašao kao rezultat uticaja i stavova srpske buržoazije i njene nauke, nego da se stav KPJ o nacionalnom pitanju, pa i makedonskom, kristalisao u toku žilave, dosledne i stalne borbe protiv velikosrpske i drugih buržoazija, naravno na marksističkim principima.

U daljem tekstu publikacije iznose se ocene o najnovijim događajima, konstatuje se da je »posle drugog svetskog rata Vardarska Makedonija formirana kao posebna Makedonska Republika u okviru SFRJ i da se u njoj ne priznaje bugarski karakter stanovništva ni sada, kao ni sa istorijskog aspekta i da se negira bugarski karakter jezika«.

U ovom delu brošure tretiraju se i stavovi bugarskih socijalista prema makedonskom revolucionarnom pokretu, odnosno stavovi BKP o makedonskom pitanju, i u vezi s tim kritikuje se takozvani levosektaški period BKP. U tom kontekstu se podvlači da »tek posle Petog kongresa BKP (1948. godine — posle rezolucije IB — objašnjenje u zagradi, B.M.) i uglavnom posle Aprilskog plenuma CK BKP u 1956. godini Partija je savladala slabosti u svom stavu prema makedonskom pitanju« (to znači da je onda zauzet »pravilan« stav o makedonskom pitanju — tj. stav da ne postoji makedonska nacija i da su »Makedonci Bugari« — kurziv i objašnjenje u zagradi, B.M.).

Drugi deo brošure završava konstatacijom da »BKP priznaje postojanje SR Makedonije kao sastavnog dela SFRJ. Međutim, BKP i naša država ne mogu prećutati činjenicu da se u SR Makedoniji uporno sprovodi politika nasilne denacionalizacije bugarskog življa«.

Na kraju brošure spominju se razgovori jugoslovenskih i bugarskih rukovodilaca (u 1963, 1965. i 1967. godini) i u vezi s tim zaključuje da je »stav skopskog rukovodstva o makedonskom pitanju odstupanje od marksističko-lenjinističkog shvatanja nacionalnog pitanja i da nanosi znatnu štetu jugoslovensko-bugarskim odnosima«.

I, najzad, apeluje se na jugoslovensku stranu da prestane sa falsifikovanjem istorije, da se odrekne pretenzija prema Pirinskom kraju i da da pravo onom delu stanovništva u SR Makedoniji, koje ima bugarsku svest, da može slobodno da izrazi i manifestuje svoju nacionalnu pripadnost.

Kao što se vidi daju se naravoučenja kako treba gledati na »marksističko-lenjinistički stav« o nacionalnom pitanju. Smatramo da svemu tome nije potreban nikakav komentar, jer su celoj svetskoj javnosti poznata naša gledišta i rešenja nacionalnog pitanja svih naroda i narodnosti.

Knjiga: Istorija na Blgarskata komunističeska partija

Izdavanje BKP, Sofija 1969.

Iz te knjige izdvajamo samo neke ocene koje na neki način tretiraju Jugoslaviju i njene narode.

Na stranici 21—22 knjige govori se o Sanstefanskom mirovnom ugovoru 1878. godine i Berlinskom kongresu, na kome su zapadne velike sile sprečile »nacionalno ujedinjenje bugarskog naroda« i »rasparčale bugarske krajeve«. Iz toga jasno proizilazi stav BKP o makedonskom nacionalnom pitanju. Jadikuje se zbog neostvarene »velike Sanstefanske Bugarske« i zbog toga što su »Bugari« iz Makedonije i Trakije ostali van granica svoje matice zemlje.

Kada je reč o narodnooslobodilačkom pokretu balkanskih naroda protiv turske imperije u Evropi, navodi se da je »[...] aktivnu borbu protiv tuđeg ropstva vodilo bugarsko stanovništvo koje je predstavljalo većinu u Makedoniji i Odrinskom kraju. Makedonija je u etnografskim granicama imala 1,942.832 žitelja, od kojih Bugara 1,176.220, Turaka 415.878, Albanaca 100.366, Vlaha 61.010, Grka 53.907 i drugih (Jevreja, Cigana itd.) — 135.465.« Kao što se vidi u Makedoniji nema nijednog Makedonca.⁴⁵

U Ilindenskom ustanku 1903. godine, makedonski ustanici i vođe ustanka tretiraju se kao Bugari. Isti je slučaj sa Makedoncima u delu koji obrađuje balkanske ratove 1912—1913. godine.⁴⁶

To je geneza današnjih stavova BKP o makedonskom nacionalnom pitanju, iz kojih se vidi i želi dokazati da je Makedonija od davnina bila »bugarska zemlja«, a Makedonci »Bugari«.

Kada je reč o ulozi carske Bugarske u drugom svetskom ratu, ni jednim slovom se ne pominje bugarska fašistička okupacija Makedonije 1941—1944. godine, niti osuđuje takva politika bugarske vlade. Naprotiv, u tekstu se govori »da je Hitler ponudio, a Bugarska prihvatila« da pošalje vojsku u Makedoniju i Trakiju, ali se taj čin ne tretira kao okupacija.⁴⁷

⁴⁵ »Istorija na Blgarskata komunističeska partija«, Izdavanje BKP, Sofija 1969. godine, str. 136.

⁴⁶ Isto, str. 137, 148—160.

⁴⁷ Isto, str. 444.

Takav stav BKP vidi se i iz teksta koji govori o njenom internacionalizmu, kada se kaže: »Partija (misli se na BKP, primedba B.M.) je ispunjavala svoj internacionalistički duh prema susjednim balkanskim narodima. Ona je pozivala bugarske vojnike upućene u Srbiju da se ne bore protiv borbenog bratskog srpskog naroda, da odbijaju izvršavanje sramne uloge žandarma i dželata po naredžbi Hitlerovoj i njegovih bugarskih lakeja, da se bratime sa srpskim borcima i da im pomažu [...]«. Kao što se vidi, za BKP je okupirana samo Srbija, a ne i Makedonija, jer je ona »bugarska zemlja«.48 Ovakav stav iznet u zvaničnom izdanju BKP 1969. godine jasno ilustruje sve ono što se u poslednje vreme odigrava u vezi s »makedonskim pitanjem«, a i sve ono što obrađuje bugarska historiografija.

U delu teksta koji govori o formiranju bugarskih partizanskih jedinica na tlu Jugoslavije ne pominju se naponi KPJ na uspostavljanju saradnje sa BRP(k) za stvaranje tih bugarskih jedinica i za zajedničku borbu radi slamanja fašizma. Formiranje bugarskoga partizanskog bataljona »Hristo Botev«, 1. i 2. sofijske partizanske brigade u Crnoj Travi, tretira se isto kao i u prethodnim knjigama. Ništa se u knjizi ne govori o našoj pomoći bugarskim partizanskim jedinicama i o saradnji u Crnoj Travi, gde su boravili neki članovi BRP(k) i Glavnog štaba Bugarske.49

U delu knjige koji govori o reorganizaciji bugarske armije, posle 9. septembra 1944. godine, nema ni reči o odobrenju Nacionalnog komiteta Jugoslavije da bugarske trupe mogu učestvovati u borbama na delu teritorije Jugoslavije, ni o razlozima zašto je doneta takva odluka. O tim događajima se piše tako kao da su bugarske jedinice u svojoj zemlji, i da su na zahtev bugarske vlade uključene u sastav 3. ukrajinskog fronta. Potpuno se dezavuiše Jugoslavija i njeno partijsko, državno i vojno rukovodstvo!50

U knjizi se govori o operacijama na niškom pravcu, oslobođenju Niša i Kosova, a da se nijednom reči ne pomene: saradnja, zajednički plan i dejstva sa jedinicama NOVJ i njenim rukovodstvom. Neistinito se opisuje oslobođenje Skopja, Strumice i Velesa, a makedonske jedinice (brigade, divizije i korpusi) nazivaju se »mesnim partizanima«.51

O učešću jedinica Bugarske narodne armije u završnim operacijama 1945. godine kaže se: »[...] Učeći se na vojnim iskustvima sovjetske armije, za vreme druge faze rata Prva bugarska armija pod komandom gen. Vladimira Stojčeva, uključena u sastav Trećeg ukrajinskog fronta, izvela je pobedonosno svoj borbeni put od Balkana do Alpa i dala svoj doprinos oslobođenju Jugoslavije, Mađarske i Austrije od fašističkog ropstva, Zauvek će za njena pokolenja ostati njen čuveni podvig u borbama na obalama reke Drave. U martu 1945, u toku 14 dana, uz neprekidne žestoke borbe- napade, bugarske jedinice, 3, 11. i 16. peš. divizija, zajedno sa slavnim sovjetskim borcima korpusa generala Artjušenka, potpuno su razbile hitlerovske jedinice i likvidirale njihov mostobran severno od Donjeg Miholjca.«52

Takvo tretiranje i preuveličavanje uloge Bugarske narodne armije u borbama kod Drave i Mure, koje su u suštini bile vrlo ograničenih razmera, predstavlja

48 Isto, str. 451.

49 Isto, str. 473-481.

50 Isto, str. 502-503.

51 Isto, str. 503-504.

52 Isto, str. 509.

grube istorijske neistine. U stvari, bugarske jedinice samo su održavale vezu između Jugoslovenske armije i snaga koje su operisale u Mađarskoj. Posebno: u bugarskoj verziji nema ni reči o našim jedinicama.

Iz ovog kratkog prikaza jasno se vidi da su i bugarska historiografija i zvanični stav Bugarske komunističke partije ostali nepromenjeni u odnosu na ulogu Jugoslavije i njene narodnooslobodilačke borbe u drugom svetskom ratu, a posebno u odnosu na makedonsko pitanje.

General-pukovnik Atanas Semerdžiev: Zaštitnik na rodinata i socijalizma

Državno voenno izdatelstvo 1972. god.

U prvom poglavlju autor pridaje veliki značaj uspesima BKP (ilegalnih grupa) i revolucionisanju vojničkih masa u carskoj armiji u periodu od 1941. do 9. septembra 1944. godine. Međutim, ni jednom rečju autor ne pominje okupaciju Makedonije, jugoistočne Srbije i zapadne Trakije, ni bugarske snage koje su ih okupirale. Ne upušta se u razmatranje uloge i zadatka koji su Bugarska i njene oružane snage dobile na Balkanu, posebno u Jugoslaviji, u planovima i strategijskoj koncepciji hitlerovske koalicije. Verovatno se to namerno izbegava oceniti, jer bi takva ocena opovrgla mnoge »pozitivne« postavke i tvrdnje koje su date u knjizi. S druge strane, govoriti o drugom svetskom ratu a ne pomenuti okupaciju tuđih teritorija, na kojima je 1944. godine bilo angažovano 12–13 bugarskih divizija od ukupno 22 divizije, koliko je Bugarska imala, smatramo da je apsurd.

Posebno treba istaći da autor nije našao za shodno, da nešto kaže o saradnji KPJ i BKP u toku rata. Verovatno je autoru poznato da su KPJ i jugoslovenski narodi pružili veliku pomoć bugarskim komunistima i partizanskim jedinicama na našoj teritoriji. Zar se nije moglo reći nešto o kontaktima i dogovoru o saradnji između predstavnika Centralnog komiteta BKP i Glavnog štaba (koji su izvesno vreme boravili na teritoriji Crne Trave) i naših predstavnika? Zar se nije mogo reći da su bataljon »Hristo Botev«, 1. i 2. sofijska brigada, brigada »Georgi Dimitrov«, zatim prva bugarska partizanska divizija i druge jedinice, formirane na našoj teritoriji uz uporan rad jugoslovenskih partijskih rukovodstava i dogovora sa bugarskim komunistima; da su one bile prihvaćene od jugoslovenskih partizana i naroda i da su zajednički dejstvovala. Na osnovu teksta čitalac ostaje u uverenju da su te jedinice formirane u Bugarskoj i da su se priključile bugarskim partizanima, iako su posle formiranja dejstvovala nekoliko meseci na jugoslovenskoj teritoriji, pod komandom naših štabova.

Smatramo da bi baš tu saradnju trebalo negovati i isticati kao svetlu tačku dveju partija u borbi protiv fašizma, jer su na toj saradnji građeni odnosi između naprednih snaga Jugoslavije i Bugarske u drugom svetskom ratu.⁵³

Ne upuštajući se u ocenjivanje pojedinih poglavlja, u kojima se govori kako je stvarana bugarska armija, kakav je njen kadrovski sastav i kvalitet, zadržaćemo se samo na nekim pitanjima o našoj zemlji.

1. Kada se govori o borbenom putu BNA u otadžbinskom ratu, autor neobjektivno prikazuje neke događaje, neke prećutkuje, a neke istorijske činjenice falsifikuje i tako čitaocu stvara predstavu da su sovjetske jedinice i jedinice BNA, u

⁵³ Navedena knjiga, str. 9–32.

događajima posle 9. septembra 1944. god., bile odlučujući faktor i snaga na Balkanu, pa i u Jugoslaviji, u borbama za isterivanje i uništenje nemačkih fašističkih snaga. Pri tome se izbegava pominjanje jugoslovenskog vojnog i političkog rukovodstva.

Materija je tako prezentirana da čitalac stiže utisak kao da je Jugoslavija ničija zemlja po kojoj se može vršljati kako se želi, kao da ne postoji Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije i organizovana oružana snaga Jugoslavije; kao da sve odluke, u odnosu na Jugoslaviju, donose Treći ukrajinski front i bugarsko vojno rukovodstvo. U tim događajima degradirani su i omalovaženi jugoslovensko rukovodstvo i jedinice NOVJ, koje se ponegde pominju, verovatno sa ciljem da se zadovolji i jugoslovenska strana, kako se ne bi moglo zameriti da se baš ništa nije reklo o jedinicama NOVJ. Opšti je utisak da se glorifikuje doprinos BNA u antifašističkoj koaliciji, naravno na račun NOVJ.

2. Autor nije našao za potrebno ni da pomene, a kamoli da analizira i oceni poznati sporazum u Krajovi 5. oktobra 1944. godine, kada se izašlo u susret molbi vlade Otečestvenog fronta da bugarske jedinice učestvuju u borbama na teritoriji Jugoslavije kako bi se Bugarska uključila u antihitlerovsku koaliciju i dobila status zaraćene zemlje na strani saveznika. Čitaocu ostaje nejasno pitanje oko pojave bugarskih trupa na tlu Jugoslavije! Možda je Jugoslavija nečija kolonija?

3. Na str. 56 knjige, u svim kombinacijama za razbijanje nemačkih snaga od Beograda do južne bugarske granice, manipuliše se samo sa sovjetskim i bugarskim jedinicama a uopšte se ne pominje NOVJ.⁵⁴

Zajedničke operacije sa jedinicama NOVJ — kod Niša, u istočnoj Makedoniji, Kosovu i Metohiji, na sremskom frontu, na reci Dravi i Muri — prikazuju se na isti ili sličan način kao i u ostalim delima bugarske historiografije: glorifikuje se uloga i doprinos jedinica BNA, a potcenjuju jedinice NOVJ; netačno se prikazuje oslobođenje nekih gradova i mesta i dr.⁵⁵

Može se zaključiti da je autor u obradi osnovnih pitanja iz drugoga svetskog rata uglavnom ostao na pozicijama koje je i do tada zastupala bugarska historiografija (okupacija, doprinos BNA, mesto i uloga NOVJ i dr.), služeći se pri tome nešto elastičnijim formulacijama i ne ulazeći u polemiku i direktne napade.

Georgi Ginčev: Brat za brata

Državno voenno izdatelstvo, Sofija 1969. god.

Knjiga je izdata u povodu proslave 25-godišnjice Narodne Republike Bugarske. Kao i u ostalim bugarskim zvaničnim izdanjima, autor nastoji svim silama da »dokaže«: bugarski karakter Makedonije i da su Makedonci Bugari, odlučujuću ulogu bugarskih jedinica u oslobođenju Makedonije, gradova južne Srbije, Kosova, Srema i u borbama kod Drave i Mure; materijalnu pomoć koju je pružio bugarski narod jugoslovenskim narodima kao izraz svog internacionalizma, jasno, ne pominjući jugoslovenski internacionalizam itd.

⁵⁴ Isto, str. 33–50.

⁵⁵ Isto, str. 51–71.

Kada je reč o Makedoncima, autor se vešto služi jako izdiferenciranim izrazima koji to direktno ne govore, ali im je suština da čitalac sam zaključi »da su Makedonci Bugari«, a Makedonija »bugarska zemlja«. On nigde u tekstu ne upotrebljava reči: Makedonac, makedonska jedinica, makedonska vojska, makedonski partizani, već to veoma vešto prikriva terminima: »stanovništvo u Makedoniji«, »mesno stanovništvo«, »mesni partizani«, »vojska u Makedoniji«. Makedonska istorija poistovećuje se sa bugarskom istorijom. Brat bratu je uvek imao nešto da kaže, ističe autor, jer su im, navodno, kroz vekove sudbina, narav, običaji, jezik i pismo bili zajednički i isti itd. Tako se čitalac dovodi u dilemu i postavlja sebi pitanje: Čija je to vojska, da li bugarskog ili makedonskog naroda?

Kroz tekst autor prezentira već iznete i poznate ocene i poglede koji dominiraju u bugarskoj historiografiji: o odlučujućoj ulozi i velikom doprinosu jedinica BNA u operacijama za oslobođenje nekih krajeva Jugoslavije, o omalovažavanju i potcenjivanju borbene spremnosti jedinica NOVJ da mogu voditi savremeni rat, ne iznoseći pri tome najvažnije činjenice o Jugoslaviji i njenim oružanim snagama, koje su se kalile u najžešćim okršajima četvorogodišnjeg rata; neistinito se prikazuje oslobođenje pojedinih gradova i mesta. U tekstu se mogu naći prepisani čitavi pasusi iz ranije iznetih zvaničnih knjiga o toj materiji.

Pored navedenih, ima još knjiga i ogroman broj članaka koji obrađuju tu materiju. Opšta je karakteristika svih tih članaka da ni jedan od njih nije otišao dalje od iznetih i poznatih zvaničnih stavova i ocena iz perioda drugoga svetskog rata, da se ti stavovi i ocene prepisuju gotovo od reči do reči; da su neki od autora drastičniji u neobjektivnom i nenaučnom prikazivanju zbivanja i događaja, da su neki autori objektivnije ocenjivali neke događaje do 1948. godine, da bi te iste događaje, posle toga, drukčije interpretirali i ocenjivali. Stiče se utisak kao da je obrada zbivanja iz drugoga svetskog rata dirigovana iz jednog centra.

U svim navedenim, nama dostupnim, delima ima još niz neobjektivnih i nenaučnih obrada događaja i ocena u koje se ne možemo upuštati. Na malom prostoru ne može se kritički prikazati toliki broj knjiga i članaka. Može se zameriti jugoslovenskoj historiografiji što je dozvolila da te knjige i članci prođu mimo nje i da ne samo ne budu prikazani, nego čak i nezabeleženi.

Zbog toga, namera nam je da ovim prikazom zainteresujemo istoričare i čitaoce, da studioznije prouče te publikacije, a da se nove blagovremeno proučavaju, prikazuju i ocenjuju. To je nužno ne samo radi naše, već i svetske javnosti koja nije dovoljno upoznata sa ovim događajima, a bugarska historiografija poplavila je svet svojim publikacijama u kojima se događaji iz drugoga svetskog rata prikazuju na izloženi način.

Boro Mitrovski